

Проф. др Дане СУБОШИЋ*

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Проф. др Обрад СТЕВАНОВИЋ

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Дои: 10.5937/bezbednost1801025S

УДК: 343.62:005.334

Оригинални научни рад

Примљен: 05. 06. 2018. године

Датум прихватања: 22. 06. 2018. године

Могућности и ограничења процене општег ризика од насиља у породици применом матрица вероватноћа и последица¹

Апстракт: Поред неспорног квалитета Закона о спречавању насиља у породици (Закон), којим је предвиђена обавеза процењивања ризика у конкретном (пријављеном) случају насиља у породици у Републици Србији, њиме није предвиђено процењивање општег ризика од наведене врсте насиља. Одсуство Законом предвиђене обавезности процене општег ризика од насиља у породици има за последицу подоптималне услове доношења ваљанијих одлука (тима и планова) за супротстављање наведеном безбедносном проблему. С тим у вези, овим радом се решавање или ублажавање проблема одсуства процене општег ризика од насиља у породици разматра аналогијом те области са облашћу која је по том питању уређенија, каквом се може сматрати безбедност и отпорност друштва – процена ризика, садржана у истоименом стандарду (Стандард). Полазећи од тога, радом су проверене могућности и ограничења процењивања (идентификовањем, анализирањем и вредновањем) општег ризика од насиља у породици применом Стандарда, ради његовог третирања. На основу реализованог истраживања закључено је да: 1) постоји потреба и мо-

* subosicdane@yahoo.com

¹Рад је резултат истраживања на пројекту *Управљање полицијском организацијом у спречавању и сузбијању претњи безбедности у Републици Србији*, који финансира и реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду (2015-2019) и на пројектима које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије под називима: *Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција* (бр. III 47023; 2011-2017) и *Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција* (бр. 179045; 2011-2017).

гућност прописивања обавезе процењивања општег ризика од насиља у породици; 2) она треба да буде реализована методама полуквантитативне и квантитативне анализе, конкретно матрица вероватноћа и последица (ради утврђивања прихватљивости или неприхватљивости свих општих ризика који су у надлежности полиције, међу којима и од насиља у породици), односно вероватноће (ради утврђивања општег ризика од насиља у породици по појединим територијалним организационим јединицама полиције, како би могле међусобно да се пореде); 3) постојећи Стандард не одговара сасвим потребама процене општег ризика од насиља у породици; 4) због чега постоји потреба за развијањем посебног стандарда за одређивање величине општег ризика од породичног насиља.

Кључне речи: процена, општи ризик, насиље у породици, матрица вероватноћа и последица, ограничења.

Увод

Кључни елементи теорије управљања ризиком и релевантног стандарда о управљању ризиком у значајном обиму, али не и у потпуности, експлицитно или имплицитно имплементирани су у *Закон о спречавању насиља у породици* (Службени гласник Републике Србије, бр. 94/2016; Субошић, Стевановић, 2018). То се пре свега односи на примену квалитативне (не и полуквантитативне и квантитативне) анализе ризика од конкретне (пријављене) опасности од насиља у породици. Наиме, методе анализе ризика деле се на: квалитативне, полуквантитативне и квантитативне (Савић, Станковић, 2012:276). Међутим, таква квалитативна анализа ризика је веома уопштена и поједностављена, тако да подразумева само утврђивање постојања (ризик је већи од нуле) или непостојања (ризик је једнак нули) *непосредне опасности* од насиља у породици, односно присуства или одсуства *Законом* утврђених фактора ризика од тог насиља у конкретном (пријављеном) случају, која је примерена раду извршилаца.

Поред неспорног, наведеног квалитета *Закона*, њиме није предвиђено процењивање општег ризика од насиља у породици, које би се односило на Републику Србију у целини (што би била обавеза Дирекције полиције), односно на подручја за која су надлежне организационе јединице Дирекције (подручне полицијске управе и полицијске станице), што би било од значаја због доношења ваљанијих одлука (тима и планова) за супротстављање наведеном безбедносном проблему. Одсуство *Законом* предвиђене обавезности процене општег ризика од насиља у породици има за последицу њен изостанак и у пракси (оно што није обавезно се не практикује). Решавање или

ублажавање проблема одсуства процене општег ризика од насиља у породици могуће је аналогичном ове области са областима које су по том питању уређене (уређеније). Таквом (уређенијом) облашћу може се сматрати *безбедност и отпорност друштва – процена ризика*, која је садржана у истоименом стандарду (*Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика*). Тим стандардом је предвиђена процена ризика применом полуквантитативне методе анализе *матрица вероватноћа и последица*. Имајући то у виду, овај рад представља покушај процене општег ризика од насиља у породици (примерене раду руководиоца) применом *Стандарда* (њиме садржане методе), чиме би се долазило до наведених процена заснованих на бројчаним вредностима, за разлику од процена ризика у конкретном (пријављеном) случају насиља (примерене раду извршилаца), које су *Законом* обавезне али се заснивају на квалитативној анализи. То се посебно односи на процену (идентификовање, анализу и вредновање) општег ризика од насиља у породици, ради његовог третирања. При томе, процена, тиме и третман ризика, треба да буду континуирани, јер је ризик динамична појава (Douglas, Skeem, 2005:347-383).

Идентификовање општег ризика од насиља у породици применом матрица вероватноћа и последица

У смислу *Закона о спречавању насиља у породици*, члан 3, став 3, насиље у породици јесте акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца према лицу са којим се учинилац налази у садашњем или ранијем брачном или ванбрачном или партнерском односу, или према лицу са којим је крвни сродник у правој линији, а у побочној линији до другог степена, или са којим је сродник по тазбини до другог степена, или коме је усвојитељ, усвојеник, храњеник или хранитељ или према другом лицу са којим живи или је живео у заједничком домаћинству. Имајући то у виду, *идентификовање ризика од насиља у породици* је процес препознавања *опасности* свих врста којима може да буде угрожена безбедност и интегритет чланова породице, што подразумева и препознавање услова (*хазарда*) који погодују опасностима (конкретне врсте насиља) услед којих долази до настанка ризичних догађаја (аката породичног насиља), на одређеном простору (општина, град, управни округ, Република). То значи да, начелно, појединим опасностима (нпр. од телесне повреде) погодују поједини услови (нпр. нерадни дан),² под условом да је жртва доступна

²Ако је реч о општем ризику, онда овај услов важи универзално – независно од територијалног обухвата и он је значајан само за процену критичних времен-

насилнику (нпр. живе у истом домаћинству) и обрнуто, што је такође од значаја за процену општег ризика, у одређеним просторним и временским оквирима. Иако се сваки пријављени случај насиља у породици може квалификовати као: 1) кривично дело – прописано *Кривичним законом*, чл. 194 „Насиље у породици“ (Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016); 2) прекршај јавног реда и мира (Видети шире: Марковић, 2015:211-231) – прописан *Законом о јавном реду и миру* (Службени гласник Републике Србије, бр. 6/16), и/или 3) непосредна опасност од насиља у породици (са или без претходне две квалификације) – прописана *Законом о спречавању насиља у породици*, овим радом се проблематизује процена општег ризика од кривичног дела из чл. 194 „Насиље у породици“, у Републици Србији, за период 2015-2017. година (с подацима о смртности жртава породичног насиља за период 2011-2015. година), чиме се апстрахује и моделује насиље у породици у смислу *Закона*.

У периоду 2015-2017. година удео кривичних пријава за кривично дело из чл. 194 *Кривичног законика* „Насиље у породици“ креће се између 4,83% (у 2015), преко 6,37% (у 2016) до 7,66% (у 2017. години) од укупног броја свих кривичних пријава у Републици Србији (Зајц, Николић, 2017:4; МУП Републике Србије: „У 2017. години постигнути рекордни резултати“; Акт МУП-а Републике Србије 05 број 050-95/18-1 од 09.01.2018. године). Поред значајне заступљености и растућег тренда, кривично дело „Насиље у породици“ утиче на стање безбедности у Републици Србији, између осталог и тешким последицама, међу којима су и смртне ($n_{2015} = 36$). Поред тога, укупан број смртно страдалих особа од породичног насиља у Републици Србији у периоду 2011-2015. година је 269, тј. 53,8 особа годишње (*Стратешка процена јавне безбедности*: јавна верзија 2017:36). Наведеним обележјима „Насиља у породици“ треба додати и број кривичних пријава, број жртава и број извршилаца како би се потпуније сагледало стање безбедности у овој области у Републици Србији. Сви ти подаци наведени су у табели 1.

ских периода у којима се насиље може учесталије догађати - нешто слично као код саобраћајних незгода.

Табела 1 – Пријављена кривична дела из члана 194 Кривичног законика у периоду од 1. 1. 2015. до 31. 12. 2017. године у Републици Србији (Акт МУП РС 05 Број 050-95/18-1 од 9. 1. 2018. године)

		Број кривичних пријава	Бр ојжртава	Број извршилаца
Република Србија	20	5.257	5.3	4.831
	15		73	
	20	6.135	6.3	5.649
	16		17	
	20	6.999	7.3	6.509
	17		44	

У претходној табели препозната је *опасност* којом може да буде угрожена безбедност и интегритет чланова породице од кривичног дела „Насиље у породици“ (чл. 194 Кривичног законика). Да би био идентификован *општи ризик* од насиља у породици применом релевантног Стандарда, потребно је подацима из претходне табеле додати ставове из критеријума за идентификацију ризика од противправног деловања (Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика, Прилог Ђ, табела Ђ.1.), који одговарају полицијском спречавању насиља у породици. Тај критеријум обухвата:

1. постојање система физичко-техничке заштите лица, укључујући постојање одговарајућих лиценци³ и испуњавање других законских захтева;
2. предузимање редовних и прописаних мера заштите ..., клијената⁴, ... у односу на претње од извршења насилничких деликата и
3. запослени су обучени за правовремено препознавање претњи од наступања кривичних дела и правилно реаговање⁵ које би могло ублажити или спречити последице⁶, уз постојање системске и сталне обуке запослених⁷, постојање планова реаговања по групама деликата⁸ и израде редовних анализа стања безбедности

³ До које се долази успешним похађањем Специјализоване обуке.

⁴ Грађани, као корисници услуга које пружа полиција и други субјекти спречавања насиља у породици.

⁵ Полицијски службеници, посебно надлежни у смислу Закона.

⁶ Хитне мере у смислу Закона.

⁷ Специјализоване и друге обуке у смислу Закона.

⁸ Насиље у породици као кривично дело, прекршај и ризик (опасност).

и ризика од противправног деловања (*Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика*, Прилог Ђ (нормативан), Критеријуми за идентификацију ризика од противправног деловања, Табела Ђ.1 – Критеријуми за идентификацију ризика од противправног деловања).

Поредећи наведено чињенично стање (с посебним освртом на чињенице о номиналној и процентуалној заступљености кривичног дела „Насиље у породици“, као и о полицијском спречавању насиља у породици које су наведене у фуснотама 14-20) са захтевима и критеријумима за процену ризика од противправног деловања у *Стандарду*, величина опасности је „МИНИМАЛНА = 1“ (*Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика*, Прилог Ђ (нормативан), Критеријуми за идентификацију ризика од противправног деловања, Табела Ђ.1 – Критеријуми за идентификацију ризика од противправног деловања). С тим у вези, потребно је евидентирати идентификоване ризике и величину опасности. То се чини *Обрасцем за евиденцију идентификованих ризика и величина опасности (Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика*, Прилог Љ (нормативан), Образац за евиденцију идентификованих ризика и величина опасности, Табела Љ.1 – Образац за евиденцију идентификованих ризика и величина опасности). Њиме се могућност насилничког криминалитета и тежих прекршаја против јавног реда и мира описује чињеничним стањем (нпр. правним квалификацијама дела и подацима из табеле 1и квантификује описно и бројчано („МИНИМАЛНА = 1“), како је већ наведено. Овакав податак има смисла ако се пореди са истоврсним подацима који се односе на друга кривична дела, односно области безбедности (нпр. безбедност друског саобраћаја), тако што треба да се анализирају приоритетно области са вишим нивоом идентификованог ризика. На основу претходне анализе, пре свега због неодговарајуће терминологије, закључује се да постојећи *Стандард* није могуће доследно применити при идентификацији општег ризика од насиља у породици, због чега постоји потреба за развијањем посебног стандарда за идентификацију наведеног ризика од породичног насиља.

Анализа општег ризика од насиља у породици применом матрица вероватноћа и последица

Полуквантитативна анализа ризика, поред описа вероватноћа и последица ризичних догађаја, садржи и одређене нумеричке вредности, што омогућује рангирање ризика. Типична метода полуквантитативне анализе је *матрица вероватноћа и последица*.⁹ С тим у вези, следи анализа потенцијала, начина и ограничења примене *матрице вероватноћа и последица* у функцији процене општег ризика од насиља у породици, као и начина за превазилажење евентуалних ограничења.

Матрице вероватноћа и последица је метод предвиђен стандардом за процену ризика. У смислу Стандарда, матрица ризика (вероватноћа и последица) је алат за рангирање и приказивање ризика, дефинисањем опсега за (1) вероватноће и (2) последице догађања. Стандард је намењен бројним корисницима, међу којима су и органи јавне власти, у које спада и полиција (*Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва — Процена ризика*: 6). При томе, *вероватноћа (В)* представља комбинацију *изложености (И)* и *рањивости (Р)* штићене вредности у односу на идентификовани ризик и одређује се према следећем изразу:

$$B = I \cdot P$$

Изложеност (И) представља степен до којег је заинтересована страна подложна утицају неког догађаја. Уколико постоје евиденције догађаја, поред изложености, организација ће узети у разматрање учесталост. С тим у вези, *учесталост (У)* се односи на понављање догађаја у одређеном временском периоду и представља саставни део изложености. Процена учесталости се реализује на основу података о постојању валидних евиденција о догађајима. Наиме, временски период за који организација треба да примени критеријум за одређивање изложености је најмање за последње три календарске године (*Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва — Процена ризика*).¹⁰ Ова процена се реализује у фази идентификације контекста проблема.

Одређивање *изложености (И)* и *учесталости (У)* насиља у по-

⁹ Стандард *SRPS A.L2.003:2017* се заснива на примени методе матрица вероватноћа и последица, као методе полуквантитативне анализе.

¹⁰ Наведени критеријум је у овом случају уважен, јер се разматрају подаци из евиденције за период 2015-2017. година (за смртне случајеве и 2011-2015. година).

породици могуће је применом података који се односе на сарадњу надлежних органа и установа у спречавању насиља у породици у кривичним поступцима за бројна кривична дела – чл. 4 *Закона о спречавању насиља у породици* (Сл. гласник РС, бр. 94/2016). Због превеликог обима рада који би за анализу имао сва та дела, примена метода *матрице вероватноћа и последица* демонстрира се применом података који се односе само на кривично дело „Насиље у породици“ из чл. 194 *Кривичног законика* (табела 1). Податке из наведене табеле треба упоредити са *Критеријумом за одређивање изложености (II)* датим у табели 2, како би се утврдио степен и величина изложености жртва наведеном кривичном делу.

Табела 2 – *Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика, Прилог Н (нормативан)*
Табела Н.2 – *Критеријум за одређивање изложености (II)*

Изложеност (II)		Опис изложености и/или учесталости (најмање за последње три календарске године)
Степен изложености	Величина изложености	
1	Занемарљива	дневна, изложеност претњи од једног до два дана и/или један или ниједан штетан догађај
2	Повремена	седмична, изложеност претњи од три до седам дана и/или од два до пет штетних догађаја
3	Дуга	месечна, изложеност претњи од једног до дванаест месеци и/или од шест до десет штетних догађаја
4	Претежна	годишња, изложеност претњи од једне до три године и/или од једанаест до петнаест штетних догађаја
5	Грајна	вишегодишња, изложеност претњи дужи низ година и/или преко петнаест штетних догађаја

Доводећи податке из табеле 1 у контекст *Критеријума за одређивање изложености (II)*¹¹ из табеле 2, долази се до закључка да је

¹¹ И/или учесталости.

изложеност жртава наведеном кривичном делу таква да је њен степен „5“, а величина „трајна“. Поредићи податке из претходног примера са *Критеријумом за одређивање изложености (II)*, може се закључити да наведеном „чињеничном стању“ одговара овај део Стандарда, односно да се на основу њега може утврдити *изложеност* у функцији квантификације ризика. Тиме су се стекли услови за утврђивање рањивости жртава насиља у породици.

Рањивост (P) представља постојеће стање заштите, односно осетљивост штићене вредности на идентификоване ризике. С тим у вези, Народна скупштина Републике Србије је, 23. новембра 2016. године, усвојила *Закон о спречавању насиља у породици*. Према том закону, спречавање те врсте насиља подразумева: 1) скуп мера којима се открива постојање непосредне опасности од насиља у породици и 2) скуп мера које се примењују када је та непосредна опасност откривена. Првонаведени скуп мера подразумева, у основи, *процену ризика* од насиља у породици у конкретном (пријављеном) случају, док се другонаведени скуп мера, пре свега, односи на *изрицање хитних мера*¹² (привременог удаљења из стана и/или привремене забране да контактира жртву и да јој прилази, чл. 17 *Закон о спречавању насиља у породици* (Службени гласник Републике Србије, бр. 94/2016) могућем учиниоцу насиља у породици и на њихово спровођење у функцији заштите жртава и подршке жртвама тог насиља. Међутим, *Законом* није прописана обавеза процене општег ризика од насиља у породици, која је примерена раду руководиоца организационих јединица полиције.

Поред полиције, надлежност у спречавању насиља у породици имају други државни органи и установе (полиција, јавно тужилаштво, суд, центар за социјални рад и друге установе). Наиме, прописивањем обавеза и одговорности наведених државних органа и установа, укључујући посебно обавезу њихове међусобне сарадње и координације њихових активности у спровођењу *Закон*, сваки субјект спречавања насиља у породици преузео је део обавезе, а тиме и део ризика на себе. Испуњавањем својих обавеза у пружању заштите, саветодавне и друге подршке могућим жртвама, наведени субјекти спречавања насиља у породици утичу битно и на *смањивање* рањивости жртве и њене изложености ризику, а тиме и на умањење могућих последица тог насиља.

Наведене ставове (вишеструкост заштите од насиља: усмереност на осумњиченог и на жртву, превентивно/репересивно поступање,

¹² Које могућем учиниоцу насиља у породици може изрећи надлежни полицијски службеник – када у поступку процене ризика установи да од тог насиља постоји непосредна опасност.

мултисекторска сарадња,¹³ међутим, без обавезности процене општег ризика), потребно је упоредити са критеријумом за одређивање рањивости из наредне табеле, како би се утврдио степен и величина рањивости када је реч о насиљу у породици. Матрица за одређивање рањивости приказана је наредном табелом.

Табела 3 – Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика, Прилог Н, Табела Н.3 – Критеријум за одређивање рањивости

Рањивост		Опис рањивости
Степен рањивости	Величина рањивости	
1	Врло велика	не постоје или се не примењују мере заштите
2	Велика	примењују се изоловано поједине мере заштите (само физичка заштита, само техничка заштита)
3	Средња	примењују се физичка и техничка заштита, али не и нормативно организационе и процедуралне мере заштите
4	Мала	примењују се вишеструке мере заштите, без процене ризика
5	Врло мала	постоји потпуна, оптимално пројектована заштита у складу са проценом ризика

Поређећи наведени став са критеријумом за одређивање рањивости из претходне табеле долази се до описа рањивости који одговара степену „4“ и величини рањивости „мала“. Утврђивањем вредности изложености/учесталости насиљу у породици „5“ и рањивости „4“ стекли су се услови за одређивање вероватноће насиља у породици. Међутим, иако се ова табела чини неспорна, у њој се као критеријум рањивости појављују само *формално прописане мере заштите жртве, а не и фактичко стање примене тих мера*. У пракси

¹³ Мултисекторска сарадња у контексту Концепта Полиција у заједници представља ваљан оквир супротстављања насиљу у породици, али полицијска култура од тог оквира ствара преговарачки, а не кооперативни радни (организациони) амбијент (Giacomazzi, Smithey, 2001:99-122). Сложени конфликти захтевају сарадњу у проблемски оријентосаном раду (Straus, 1993:29).

су, независно од прописаних мера, могуће веома различите ситуације рањивости жртава. На пример, на општи ризик од насиља у породици може да утиче: број пријављених случајева насиља у породици, број породица склоних насиљу (пријављиваних за насиље), култура толерисања и непријављивања насиља у породици, просечан ниво образовања, стандарда, запослености и сл. Све то доводи до закључка којим се констатује да постојећи *Стандард* није могуће доследно применити при одређивању рањивости жртава, због чега постоји потреба за развијањем посебног стандарда за одређивање величине општег ризика од породичног насиља, што је, већ наведено у делу рада који је посвећен идентификацији ризика. Имајући у виду наведено ограничење примене *Стандарда* и начин његовог ублажавања или решавања, наводи се *Матрица за одређивање вероватноће* (наредна табела).

Табела 4 – *Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика, Прилог Н, Табела Н.4 – Матрица за одређивање вероватноће*

РАЊИВОСТ (Р)	Врло велика	Велика	Средња	Мала	Врло мала
ИЗЛОЖЕНОСТ (И)	1	2	3	4	5
Занемарљива	1	3	2	1	1
Повремена	2	4	3	2	1
Дуга	3	5	4	3	2
Претежна	4	5	4	3	3
Трајна	5	5	5	4	3

Изведеном анализом одређена је вероватноћа општег ризика од насиља у породици у Републици Србији величином „3“ (*Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика, Прилог Н, Табела Н.4*). Описујући вероватноћу величине „3“, *Критеријумом за одређивање вероватноће (В)*¹⁴ долази се до податка да

¹⁴ Исто, Прилог Н, табела Н.1.

је она „вероватна“. На овај начин је могуће диференцирати вероватноћу и на њој заснован општи ризик од насиља у породици са другим врстама општег ризика на одређеној територији – на пример од саобраћајног ризика.

С друге стране, ако се утврђује на овај начин, вероватноћа општег ризика од насиља у породици исте је величине како за територију Републике Србије, тако и за сваку јединицу локалне самоуправе. То значи да применом постојећег стандарда није могуће диференцирати јединице локалне самоуправе према величини вероватноће, тиме ни ризика, упркос томе што разлике у томе између јединица локалне самоуправе (као и између других територијалних обухвата као што су на пример, управни окрузи), реално постоје. У функцији диференцирања јединица локалне самоуправе према величини вероватноће, тиме и ризика од насиља у породици, могућа је примена квантитативних метода анализе.

Наиме, број жртава насиља у породици може да се доведе у однос са бројем становника на одређеној територији, чиме је могуће доћи до величине вероватноће, тиме и општег ризика, у одређеним просторним и временским оквирима. Помноживши тако добијену вредност ризика са бројем нпр.100.000, долази се до општег ризика од насиља у породици, израженим бројем жртава наведеног дела на 100.000 становника (ризик као очекивање). На пример, вредност општег ризика од насиља у породици у Републици Србији за 2017. годину (R_{2017}) је:

$$R_{2017} = \text{број жртава}^{15} / \text{број становника}^{16} \quad (1)$$

$$R_{2017} = 7.344 / 7\ 040\ 272 = 0,001043 \quad (2)$$

Вредност R_{2017} на 100000 становника је:

$$R_{2017} = 0,001043 \times 100.000 \quad (3)$$

$$R_{2017} = 104,3 \quad (4)$$

То значи да је број жртава насиља у породици у Републици Србији за 2017. годину 104,3 на 100.000 становника. Оно што омогућује овако утврђена вредност ризика је међусобно поређење држава (полиција) или територијално надлежних организационих јединица

¹⁵ Број жртава насиља у породици у Републици Србији током 2017. године.

¹⁶ Процењен број становника у Републици Србији 1. 1. 2017. године.

полиције унутар држава по општем ризику од насиља у породици (подручне полицијске управе и полицијске станице), што омогућује и истраживање најбоље праксе (*Benchmarking*), трансфер знања, учење од бољих од себе, с циљем властитог развоја по појединим областима рада или уопште.

Како се до наведене вредности општег дошло посредством изложености и рањивости, уз њихове идентификоване слабости (*Стандард*), може се закључити да и утврђена вредност опште вероватноће породичног насиља за последицу има исте такве слабости. Начин њиховог превазилажења (ублажавања) је развој посебног стандарда за процену општег ризика од породичног насиља. Томе следи утврђивање последица ризика од насиља у породици.

Последице (П) представљају ефекат штетног догађаја на штићене вредности, а манифестују се кроз величину губитка (штету) у односу на критичност штићене вредности. Последице се одређују према следећем изразу:

$$П = Ш\#К$$

Штета (Ш) је мера оштећења штићених вредности. Насиље у породици је веома опасна појава, имајући у виду да је просечно у Републици Србији у периоду 2011-2015. године смртно срадало 269 особа, односно 53,8 особа годишње (*Стратешка процена јавне безбедности: јавна верзија 2017:36*), што значи да жртва насиља у породици може да буде у том насиљу лишена живота. Такве последице су еквивалент најтежих штета. С тим у вези, овај податак треба упоредити са *Критеријумом за одређивање штете (Ш)*, који је наведен наредном табелом.

5 – *Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика, Прилог Њ, табела Њ.1 – Критеријуми за одређивање штете (Ш)*

Штета (Ш)		Опис штете
Степен штете	Величина штете	
1	Врло мала	≤ 5 % од остварених пословних прихода (АОП 1001) из последњег објављеног биланса успеха
2	Мала	> 5 % ≤ 10 % од остварених пословних прихода (АОП 1001) из последњег објављеног биланса успеха
3	Средња	> 10 % ≤ 15 % од остварених пословних прихода (АОП 1001) из последњег објављеног биланса успеха

4	Велика	> 15 % ≤ 20 % од остварених пословних прихода (АОП 1001) из последњег објављеног биланса успеха
5	Врло велика	> 20 % од остварених пословних прихода (АОП 1001) из последњег објављеног биланса успеха

Поредећи наведене податке о последицама породичног насиља са критеријумом за одређивање штете из претходне табеле, долази се до описа штете која је највећа могућа, који одговара најтежем степену „5“ и величини рањивости „врло велика“. Оваква (новчана) квантификација штете могућа је у случајевима економског породичног насиља, мада Критеријум не садржи сасвим адекватну терминологију за то, што је разлог за развој наменског стандарда. У случајевима других (неекономских) врста породичног насиља и њихових комбинација, новчана квантификација штете је знатно отежана, што може да буде ублажено консултовањем судске праксе. Међутим, оно што је још важније од тога, јесте ваљано разумевање новчане штете, која треба да се схвати као *индикатор* могуће последице, а не као сама последица, јер она може да буде психичка, а у крајњем и смртна по жртву. Због тога, *Критеријуми за одређивање штете (III)* треба посматрати у функцији *Матрице за одређивање последица (II)* – табела 7, јер је *Стандардом*, за утврђене квантитете последица, садржан и њихов опис, који садржи и новчаном износу *еквивалентне* неновчане последице по штићене вредности (видите *Стандард*, Прилог Њ, Табела Њ.4). Тиме су се стекли услови за утврђивање критичности.

Критичност (K) је мера вредности, односно важности штићене вредности, тј. њене осетљивости на ефекте деловања штетног догађаја. Важност штићене вредности у виду *повољног стања безбедности*, која је угрожена чл. 194 „Насиље у породици“ *Кривичног законика*, са заступљеношћу од 7,66% (у 2017. Години) у укупном броју свих кривичних пријава у Републици Србији у наведеној години, као и осетљивост те вредности на ефекте породичног насиља, која је таква да се полиција суочава са 36 погинулих особа од породичног насиља у 2015. години, а са нпр. 599 погинулих у друмском саобраћају током исте године. Из наведених података се види да се полиција, у погледу последица, редовно суочава са много обимнијом и опаснијом проблематиком од породичног насиља. Наведени став треба упоредити са *критеријумом за одређивање критичности (K)*, која је приказана је наредном табелом.

Табела 6 – *Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика, Прилог Њ, Табела Њ.2 – Критеријуми за одређивање критичности (К)*

Критичност (К)		Опис критичности
Степен критичности	Величина критичности	
1	Врло велика	Угроженостштићених вредности ... због које долази до потпуног прекида функционисања ...
2	Велика	Угроженостштићених вредности ... због које долази до озбиљног нарушавања функционисања
3	Средња	Угроженостштићених вредности ... које дозвољава функционисање уз повећане напоре и допунска средства
4	Мала	Угроженостштићених вредности ... због које су могући поремећаји у процесу рада
5	Минимална	Угроженостштићених вредности ... због које настају проблеми у функционисању који се решавају у ходу, редовним активностима и средствима

Поредећи наведене податке о последицама породичног насиља са критеријумом за одређивање критичности из претходне табеле долази се до описа критичности који одговара најнижем степену „5“ и величини критичности „минимална“. При томе, очигледно је да *Стандард* термилошки није сасвим адекватан потребама процене ризика од насиља у породици, с чим у вези постоји потреба за развојем стандарда који је намењен наведеној процени. Осим тога, као и у случају штете, код критичности (*Критеријуми за одређивање критичности (К)*) такође је кључно да она буде сагледана у контексту *Матрице за одређивање последица (П)* – табела 7. Тиме су се стекли услови за утврђивање последица, за шта је матрица приказана наредном табелом.

Табела 7 – Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика, Прилог Њ, Табела Њ.3 – Матрица за одређивање последица (П)

КРИТИЧНОСТ (К)	Врло велика	Велика	Средња	Мала	Минимална
ШТЕТА (Ш)	1	2	3	4	5
Врло мала	3	2	1	1	1
Мала	4	3	2	2	1
Средња	5	4	3	2	2
Велика	5	4	3	3	3
Врло велика	5	5	4	3	3

Изведеном анализом одређена је последица општег ризика од насиља у породици величином „3“. Према *Критеријуму за опис последица (П)* последице ризика које су квантификоване величином „3“ сматрају се „умереним“. Њих карактеришу: ..., П) безбедност: а) озбиљне повреде или вишеструки број повређених са захтевима за хоспитализацију; б) дугорочни негативни ефекти на једну или више особ, и в) део ресурса није за употребу, на критичном је нивоу употребљивости или потпуно ван употребе за неколико дана, ... односно V) углед: а) негативна пажња медија у трајању од једне седмице; б) јавно незадовољство политиком и способношћу организације у трајању од неколико дана до једне седмице, и в) губитак поверења у способности организације у трајању од неколико седмица (*Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика, Прилог Њ, табела Њ.4*). Утврђивањем вероватноће (вероватна =3) и последице (умерена=3) ризичних догађаја створени су услови за утврђивање нивоа општег ризика породичног насиља, што се одређује према следећем изразу:

$$HP = B \# П$$

Дакле, ниво ризика је производ степена вероватноће и степена последица (Прилог О, табела О.2).

Табела 8 – Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика, Прилог О, Табела О.2 – Матрица за одређивање нивоа ризика

ПОСЛЕДИЦЕ		Минималн е	Мале	Умерене	Озбиљне	Катастро- фалне
ВЕРОВАТНОЋА		1	2	3	4	5
Немогуће	1	1	2	3	4	5
Невероватн о	2	2	4	6	8	10
Вероватно	3	3	6	9	12	15
Скоро извесно	4	4	8	12	16	20
Сигурно	5	5	10	15	20	25

Из претходне табеле је очигледно да се комбинацијом вероватноће одређене са „вероватно=3“ и „умерене=3“ последице долази нивоа општег ризика од насиља у породици која се изражава величином „9“. Тако утврђен ниво ризика треба да буде сврстан по степену и величини у складу са *Критеријумом за одређивање нивоа ризика* (Прилог О, табелаО.1), који је приказа наредном табелом.

Табела 9 – Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика, Прилог О, Табела О.1 – Критеријуми за одређивање нивоа ризика

Степен ризика	Величина ризика	Ниво ризика
5	Врло мали, занемарљив	1 и 2
4	Мали	3, 4 и 5
3	Умерено велики	6, 8 и 9
2	Велики ризик	10, 12, 15 и 16
1	Изразито велики	20 и 25

Из претходне табеле је очигледно да је ниво општег ризика „9“ од насиља у породици, која се изражава величином „умерено велики“ и степеном „3“. Тиме су се стекли услови за вредновање општег ризика од насиља у породици применом *метода матрица вероватноћа и последица*.

Вредновање ризика од насиља у породици применом полуквантитативних метода

Законом непредвиђене, али *Стандардом* препоручене методе полуквантитативне анализе, као што су *матрице вероватноћа и последица*, садрже обавезу да се класификују ризици у категорије, а потом да се одреди који су ризици прихватљиви, а који нису. Критеријуми за одређивање категорије ризика приказани су наредном табелом.

Табела 10 – *Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика*, Прилог II, Табела II.1 – *Критеријуми за одређивање категорије ризика*

Категорија	Величина ризика	Ниво ризика
пета	Врло мали, занемарљив	1 и 2
четврта	Мали	3, 4 и 5
трећа	Умерено велики	6, 8 и 9
друга	Велики ризик	10, 12, 15 и 16
прва	Изразито велики	20 и 25

Као што се из претходне табеле види, категорија општег ризика од насиља у породици, која је одређена према *Критеријуму за одређивање категорије ризика*, сврстана је у величину која се изражава са „умерено велики“, док је ниво ризика „9“. Тиме се још увек не зна да ли је наведени ризик прихватљив или неприхватљив. То се чини наредном табелом.

Табела 11 – *Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика, Прилог П, Табела П.2 – Критеријуми за одређивање прихватљивости ризика*

Прихватљивост ризика	Ниво ризика
ПРИХВАТЉИВ	1, 2, 3, 4 и 5
НЕПРИХВАТЉИВ	6, 8, 9, 10, 12, 15, 16, 20 и 25

Претходном табелом је утврђено да је општи ризик од насиља породици у Републици Србији по величини „умерено велики“ и нивоу „9“ – сврстан у неприхватљив. То је утврђено у односу на *праг ризика*, који је *Стандардом* предвиђен на вредности „5“, као максималној прихватљивој. *Праг* или *гранична вредност ризика* може да служи третману ризика, на начин да се за прихватљиве вредности не предузима третман, док се неприхватљиви ризици третирају. Међутим, оно што овај метод не омогућује је диференцирање подручја по нивоу ризика. Због тога је потребна квантификација општег ризика (према формули 1) по подручјима (мапирање), што омогућује и приоритетизацију поступања у односу на њих, тако да се подручја са вишим нивоом ризика третирају пре оних са нижим нивоом ризика, као и *Benchmarking*, на начин да међусобно упоредиве организационе јединице полиције, различите месне надлежности, уче једна од других како да смање ниво општег ризика од породичног насиља.

Третман ризика

Циљ процене ризика од насиља у породици је његова превенција, а не предвиђање (Hart, 1998:121-137). То захтева третман *ризика* као процес доношења и спровођења одлука о мерама којима се утиче на ублажавање неприхватљивих ризика. Теоријски, постоје четири основне стратегије поступања са ризиком и то: 1) редуција (смањење), 2) трансфер (пренос), 3) избегавање и 4) контрола (задржавање) ризика (Савић, Станковић, 2012:278). Доношењем стратегија и њиховим доследним спровођењем суштински се смањује вероватноћа настанка ризичног догађаја, односно изложеност жртава могућим насилницима, а тиме и њихова рањивост. Истовремено, очекује се да те стратегије третмана позитивно утичу на одвраћање насилника од намера, односно на умањење њихове мотивације да насиље понове или по први пут учи-

ни. Најзад, неприхватљиви општи ризик у анализираном случају, који је вреднован нивоом „9“ треба да буде третиран пре ризика нижег, а након ризика вишег нивоа. При томе, мисли се на различите области безбедности (насиље у породици, безбедност саобраћаја и др.)

Закључак

Радам је потврђено да постоји потреба и могућност ублажавања и у великој мери превазилажења непотпуности и непрецизности *Законом* предвиђене квалитативне анализе општег ризика од насиља у породици, прописивањем обавезе његовог процењивања. Наиме, Применом *Стандарда SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва – Процена ризика* процењен је (идентификован, анализиран и вреднован) општи ризик од насиља у породици. У анализираном моделу општи ризик од насиља у породици (R) има вредност $R = 9$ („неприхватљив“), у односу на утврђен праг или граничну вредност ($R \leq 5$ („прихватљив“) или $R \geq 5 =$ „неприхватљив“). Наведена вредност је у функцији третмана ризика, на начин да се прихватљиви ризици не третирају, док се неприхватљиви третирају, односно да се ризици вишег нивоа третирају приоритетно у односу на оне који су нижег нивоа (нпр. саобраћајни ризици пре ризика од насиља у породици).

Упркос свему наведеном, претходном анализом је утврђено да *Стандард* не одговара потребама процене ризика од насиља у породици. Иако је подручје његове примене „... у области безбедности и отпорности друштва...“, а намењен је (између осталих корисника) и „органима јавне власти“, до наведеног закључка се долази, пре свега због неодговарајуће терминологије (изузев у случају *изложености* као критеријума за одређивање вероватноће). Све то доводи до закључка којим се констатује постојање потребе за развијањем посебног стандарда за одређивање величине општег ризика од породичног насиља, који може да садржи полуквантитативне и квантитативне методе анализе, конкретно *матрица вероватноћа и последица*, с једне стране, односно *метода вероватноће*, с друге стране (респективно).

Оно што омогућује квантитативно утврђена вредност ризика је међусобно поређење држава (полиција) или територијално надлежних организационих јединица полиције унутар држава по општем ризику од насиља у породици, што омогућује истраживање најбоље праксе (*Benchmarking*), трансфер знања и учење од бољих од себе. Међутим, за такве вредности није познато да ли су прихватљиве или неприхватљиве, односно да ли захтевају третман или не. Због тога, остаје потреба за анализирањем општег ризика од насиља у породици применом матрица вероватноћа и последица.

Практична примена наведених закључака односи се на унапређење рада надлежних органа у области спречавања насиља у породици (полиција, јавна тужилаштва, судови и прекршајни судови) и установа (центри за социјални рад и друге установе). То може да се постигне развијањем и применом стандарда за процену општег ризика од породичног насиља, којим би биле садржане полуквантитативне и квантитативне методе анализе ризика. Обавезношћу његове примене постиже се да руководиоца надлежне организационе јединице полиције:

- 1) процењује ризике у свим областима за које је надлежна организациона јединица којом руководи (између осталих и насиље у породици), чиме би дошло до квантификације општег ризика од свих анализираних опасности на разматраном подручју, 2) рангира ризике по нивоу, што би омогућило њихову приоритетизацију и 3) одлучује о третманима ризика, што би се претежно одвијало на основу квантитативних величина, а мање на основу утисака заснованих на квалитативној анализи, чиме би се смањила могућност дискреционог одлучивања.

Најзад, правци будућих истраживања у овој области односе се на идентификацију, сврставање и објашњење могућности и начина примене полуквантитативних и квантитативних метода анализе ризика у функцији процене општег ризика од насиља у породици и формулисање обавезности њихове примене. С тим у вези, потребан је развој одговарајућег стандарда за процену општег ризика од насиља у породици, којим би биле садржане обе врсте метода анализе ризика, истраживање најбоље праксе његове примене (*Benchmarking*), трансфер знања који је на томе заснован, као и формулисање акта (или одредби постојећег акта) којим би стандард био обавезујући за оне који се баве проценама ризика од насиља у породици.

Литература

1. Акт МУП РС 05 Број 050-95/18-1 од 9. 1. 2018. године.
2. Douglas, K. S., Skeem, J. L., (2005). Violence risk assessment, Getting Specific About Being Dynamic, *Psychology, Public Policy, and Law*, 11(3):347-383.
3. Giacomazzi, A. L., Smithey, M., (2001). Community Policing and Family Violence Against Women: Lessons Learned From A Multi-Agency Collaborative, *Police Quarterly*, 4(1):99-122.
4. *Кривични законик*, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

5. Марковић, С., (2015). Улога полиције у сузбијању насиља у породици у прекршајном поступку, *НБП – Журнал за криминалистику и право*, XX(2):211-231.
6. МУП СРБИЈЕ: *У 2017. години постигнути рекордни резултати*, <http://www.mojnovisad.com/vesti/mup-srbije-u-2017.-godini-postignuti-rekordni-rezultati-id20011.html>. доступно 28. 3. 2018.
7. Савић, С., Станковић, М., (2012). *Теорија система и ризика*. Академска мисао, Београд.
8. *Стандард SRPS A.L2.003:2017: Безбедност и отпорност друштва — Процена ризика*. (2017). Институт за стандардизацију Србију, Београд.
9. *Стратешка процена јавне безбедности: јавна верзија*, (2017). (уредник Зоран Ђурђевић; председник Радне групе Богољуб Живковић). Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд.
10. Straus, D., (1993). Facilitated Collaborative Problem Solving and Process Management, In L. Hall (ed.), *Negotiation Strategies for Mutual Gain*, Sage Publications, Newbury Park, CA, pp. 28-42.
11. Субошић, Д., Стевановић, О., (2018). Имплементација теорије ризика у закон о спречавању насиља у породици. *Култура полиса*, XV(35):319-330.
12. Hart, S. D., (1998). The role of psychopathy in assessing risk for violence: Conceptual and methodological issues. *Legal & Criminological Psychology*, 3, 121-137.
13. *Закон о јавном реду и миру*, Службени гласник Републике Србије, бр. 6/2016.
14. *Закон о спречавању насиља у породици*, Службени гласник Републике Србије, бр. 94/2016.
15. Zajc, V., Nikolić, D., (2017). *Criminal Offences of Domestic Violence*, The UNECE Work Session on Gender Statistics, co-organized with the Statistical Office of the Republic of Serbia, was held on 29 November to 1 December 2017 in Belgrade, Serbia, p. 4, http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.30/2017/nov_worksession/WP1_Zajc_Nikolic_ENG.pdf; доступан 26. 3. 2018.

The Possibilities and Limitations of General Risk Assessment of Domestic Violence by Application of The Matrices of Probability and Consequences

***Abstract:** By comparing the risk theory and the relevant standard with the Law on the Prevention of Domestic Violence (Law), one comes to the conclusion that risk management, especially in the domain of assessment, is based on qualitative methods of analysis. Thus, the potential for the application of semi-quantitative and quantitative risk analysis methods in the application of the said regulation is not used. As it is too ambitious to problematize the purpose and potential for the implementation of both types of risk analysis methods envisioned by the Law in one paper, this study deals with possibilities and limitations of the conversion of qualitative into quantitative data in the function of overall risk assessment in the doctrine and the practice of preventing domestic violence in the Republic of Serbia. More precisely, the paper has identified the purpose, possibilities, limitations and the proposal of their overcoming, in the implication of the matrices of probability and consequences, as a semi-quantitative method of analyzing the general risk in the doctrine and practice of preventing domestic violence in the mentioned spatial framework. This contributes to the creation of conditions that support effective implementation of the Law, which are not foreseen as a potential for improving the doctrine and practice of preventing domestic violence by using matrices of probability and consequences, while recognizing the identified limitations. The verification of this research creates a starting point for the development of standards for the quantification of the general risk of domestic violence, which creates the conditions for the mentioned assessments to be more precise in terms of precision, ranking and risk classification, as well as the reduction of discretionary decision-making. This would create conditions for defining good practice in this area, which could be taken to the necessary extent in other countries.*

***Key words:** assessment, general risk, domestic violence, matrices of probability and consequences, limitations.*